

Swędrak, Joanna

Rola bajki w kształtowaniu się twórczości dziecka

Studia Sieradzana 2, 1-14

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Astrakt

Każde dziecko przejawia zdumiewającą naturalną wrażliwość duchową. Obserwacja otwarcia się małego człowieka na bajkę, baśń czy legendę, utożsamianie się z bohaterem i niezwykle emocjonalne reakcje, skłaniają nas, dorosłych do refleksji nad poszukiwaniem przeżywania, doświadczania dobra i piękna u dzieci. Dążenie to oparte jest na wrodzonym potencjale twórczym, który rozwija się tylko wówczas, kiedy jest karmiony odpowiednimi treściami oraz odpowiednio przygotowanym otoczeniem. Artykuł zwraca uwagę na współczesne koncepcje rozwoju kreatywności uwzględniające szereg czynników zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych wpływających na kształtowanie się dyspozycji twórczych. Podkreśla znaczenie środowiska, rodziny, szkoły, oraz uwarunkowań społeczno – kulturowych, a także pojawienie się osób znaczących; nauczycieli, mistrzów, którzy wprowadzają dziecko w świat dzięki różnego rodzaju oddziaływaniom edukacyjnym czy wychowawczym. Przedmiotem rozważań staje się bajka, dzięki której młody człowiek uczy się dostrzegać i identyfikować własne emocje, odróżniać dobro od zła, porządkować zdobyte informacje, a także wychodzić poza utarte schematy, które oferuje nam współczesny świat.

Each child manifests a natural spiritual sensibility. Observation of the opening of the little person on the fairy tale, identification with a hero and extremely emotional reactions makes adults able to afterthoughts about children's point of view of good and beauty. It is based on innate creative potential that develops only when the child is delivered appropriate materials and properly prepared environment. The article considers modern conceptions of the development of creativity, taking into account a number of factors, both internal and external which influence on the development of creative features. It also emphasizes that environment family, school, and socio – cultural conditions, emergence of important people like teachers or masters, who bring a child into the world through different types of educational interactions, are really important. Fairy tale becomes a subject of the research, by which a child learns to recognize and identify their own emotions, distinguish good and bad things organize acquired information, and also come through the regular way in which all people live.

Nie odmawiaj, jeśli dziecko poprosi o powtórzenie bajki jeszcze i jeszcze, i jeszcze raz tej samej[...]. Ta sama bez końca powtarzana bajka – to jak sonata, jak sonet ukochany, jak rzeźba, bez której widoku dzień staje się bezbarwny¹. Przytoczone słowa Janusza Korczaka obrazują wewnętrzną potrzebę dziecka do codziennego spotkania z bajką. Potrzeba ta wpływa z ogromnej chęci poznawania świata, jak również doświadczania go, choćby w wyobraźni. To dzięki bajce mały człowiek przeżywa pierwsze radości i smutki, budując w ten sposób swoją osobowość. To dzięki bajce snuje wizje, marzy, tworzy.

Tak oto, za sprawą bajki rodzi się w dziecku twórczość, rozumiana przez badaczy zagadnienia jako *każda działalność człowieka, której efekt nie musi być materialny, ale musi*

¹ Janusz Korczak, *Pamiętnik i inne pisma z getta*, Wyd. Instytut Książki, Warszawa 2012, s.42

być nowy i mieć znaczenie choćby tylko dla samego twórcy[...] Twórczość to nie tylko efekt działalności ludzi utalentowanych w jakiejś specyficznej dziedzinie, ale przede wszystkim sposób przeżywania rzeczywistości, dostępny każdemu, na każdym etapie jego życia².

Współcześnie przyjmuje się dwojakie rozumienie twórczości: elitarne i egalitarne. Według badaczy elitarne podejście, wskazuje jedynie jednostki wybitne jako te, które posiadają ponadprzeciętne możliwości bycia kreatywnym. Zwolennicy tej koncepcji uważają, że dzieci nie są twórcze, tym samym nie potrafią zmienić żadnej dziedziny, jak również *nie wnoszą trwałego wkładu do zasobu wiedzy i umiejętności społecznych (sztuki, techniki itp.)*. Zaakcentowana jest tutaj funkcja społeczna dzieła twórczego, stopień jego nowości, oryginalności i jego znaczenia dla społeczeństwa. Stąd też ograniczono zakres tego zjawiska do twórczości wybitnych osób dorosłych³

Podejście elitarne jest nazywane przez badaczy twórczością przez duże „T”. Natomiast koncepcja przeciwstawna - pogląd egalitarny głosi, iż każdy człowiek jest twórczy. W każdym drzemie potencjał, piękno możliwości, które za pomocą odpowiednich narzędzi należy urzeczywistnić. Często możliwości te nie są wykorzystywane, ze szkodą dla funkcjonowania człowieka. Akcentuje się tutaj funkcję osobistą procesu tworzenia oraz jego znaczenie dla rozwoju wewnętrznego człowieka. Twórczość ta nazywana jest osobistą – przez małe „t”. *W koncepcji tej przyjmuje się, że dzieci są twórcze, ponieważ:*

- 1. jest to naturalną biologiczną potrzebą optymalnego rozwoju*
- 2. stanowi to nieodłączną część dzieciństwa*
- 3. pomaga to im w uczeniu się*
- 4. wynika to z umotywowanej obserwacji i spontanicznej wyobraźni*
- 5. sprawia im przyjemność i satysfakcję*
- 6. towarzyszy zabawie i ją wzbogaca⁴*

Inaczej mówiąc w psychologii twórczości wyróżnia się twórczość obiektywną i subiektywną. Twórczość obiektywna, pierwotna jest źródłem powstawania nowego wytworu, oryginalnego, niepowtarzalnego, wcześniej nieistniejącego. Natomiast twórczość

² M. Wróblewska, *Twórczość jako miejsce samorealizacji zdolnych*, [w:] W. Limont, J. Dreszer, J. Cieślakowska (red.) *Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego*, Wyd. Naukowe UMK, Toruń 2010, s. 174.

³ M. Magda – Adamowicz, *Model dziecka twórczego*, [w:] *Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego*, Wyd. Naukowe UMK, Toruń 2010, s. 196.

⁴ Tamże s. 196

subiektywna, wtórna polega na odkryciu rzeczy, zjawisk już istniejących, natomiast wcześniej nieznanymi dla samego twórcy⁵.

Istnieje jeszcze jeden pogląd, zwany realistycznym, wskazującym iż zarówno dzieci jak i dorośli są mniej lub bardziej twórczy w określonych dziedzinach. Twórczość przejawia się w obszarach bliskich codziennemu funkcjonowaniu dziecka, a więc w nauce, sztuce czy życiu społecznym. Dostrzec ją również można w specyficznej ciekawości poznawczej, fantazjowaniu, wyobrażeniach, zabawach tematycznym oraz konstrukcyjnym, ekspresji muzycznej, plastycznej czy ruchowej. Zachowania te są uzewnętrznieniem przeżyć dzieci. Otwierają ich intelekt, emocje oraz umiejętności⁶.

We współczesnych koncepcjach rozwoju twórczości uwzględnia się szereg czynników zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych wpływających na kształtowanie się twórczych uzdolnień. Podkreśla się znaczenie środowiska, rodziny, szkoły, oraz uwarunkowań społeczno – kulturowych. Ważnym czynnikiem mogącym uaktywnić pojawienie się zdolności jest przypadek, czyli zdarzenia i fakty, a także pojawienie się osób znaczących; nauczycieli, mistrzów. *Tylko właściwa stymulacja i wspieranie rozwoju [...] przez twórczych pedagogów, animatorów, instruktorów, terapeutów, za pomocą odpowiednich metod i środków poprawia skuteczną komunikację z otoczeniem oraz pomaga w adaptacji do sytuacji postrzeganych jako trudne. Rozwijając tkwiące w dziecku możliwości, których poziom w dużej mierze zależy od sprzyjającego klimatu i odpowiedniej stymulacji, mamy wpływ na kształtowanie jego osobowości, eliminowania egoistycznego spojrzenia na świat przez pryzmat własnego „ja”*⁷.

Powyższe potwierdza S. Popek zwracając uwagę na fakt, iż środowisko, w którym rozwija się dziecko może inspirować, stymulować twórczą aktywność dziecka i odwrotnie. *Klimat psychiczny poczucie wolności i samostereowania, wczesne i trafne wykrycie uzdolnień, warunki materialne, organizacyjne domu i szkoły przyczyniają się do rozwoju lub zahamowania uzdolnień twórczych dziecka*⁸.

⁵ S. Popek, *Człowiek jako jednostka twórcza*, Wyd. UMCS, Lublin 2001 s.19

⁶ E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, Wyd. GWP, Gdańsk 2001; Stanisław Popek, *Człowiek jako jednostka twórcza*, Wyd. UMCS, Lublin 2001; Krzysztof J. Szmidt *Pedagogika twórczości*, Wyd. GWP, Gdańsk 2007.

⁷ B. Dyrda, *Rozwijanie twórczości i inteligencji emocjonalnej dzieci i młodzieży. Poradnik dla wychowawców i nauczycieli*, Wyd. Impuls, Kraków 2004, s. 43

⁸ M. Magda – Adamowicz, *Model dziecka twórczego*, [w:] *Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego*, Wyd. Naukowe, UMK, Toruń 2010, s. 201.

Właściwą stymulacją może okazać się bajka, forma opowiadania przekazywana dzieciom na całym świecie od pokoleń. Baśnie i bajki oczarowują magią, fantastyką, ale również odniesieniem do świata realnego. Bruno Bettelheim, znawca wpływu baśni na psychikę dziecka przedstawia pogląd, że opowiadania te *pomagają dzieciom w uporaniu się z różnymi lękami i wewnętrznymi konfliktami, które stają się ich udziałem w trakcie normalnego dzieciństwa*⁹. Według Stefana Schumana baśnie powodują w dziecku wyobrażenia i emocje ulegające rozwinięciu na tle słuchanej historii. *Bajka jest takim utworem, który rozwija i kształtuje osobowość dziecka. Poprzez pryzmat bajki poznaje ono świat, doświadcza bycia w różnych środowiskach. Zapoznaje się z celami, do których dąży człowiek, poznaje sens egzystencji, uczy się wzorów zachowań, poznaje normy moralne, które są oczekiwane i nagradzane. Bajki przez to, że pokazują część rzeczywistości zachęcają do jej poznania. Jedną z ważniejszych ról bajki jest rozwijanie wyobraźni*¹⁰.

Dzięki bajce dochodzi do ewaluacji wyobrażeń, fantazji, często przekraczających granice możliwości. Dlatego też *przyznając dziecku prawo do rozwijania fantazji przyznajemy mu je na równi z artystą, którego twórczość zależy od żywości i bujności wyobraźni, jak i od zdolności odkrywczego docierania z jej pomocą do realnych, ważnych zjawisk i faktów życia ludzkiego. Koncepcje i wizje artysty, tworzącego dzieło sztuki, powstają w jego wyobraźni i fantazji. Źródłem tego co on sobie wyobraża jest jednak rzeczywistość. Bajki zapładniają wyobraźnię i fantazję dziecka swoją treścią*¹¹.

Tak więc dzięki baśni mały człowiek staje się po woli twórcą własnej wyobraźni, kreując świat wewnątrz siebie, co potwierdzają słowa Hanny Ratyńskiej: *dziecko kreuje postacie bohaterów, ich losy, tworzy własne wyobrażenia przedstawionych wydarzeń. Takie rozbudzanie wyobraźni dziecka, uruchamianie jego możliwości kreacyjnych i interpretacyjnych – to [...] istotna funkcja literatury*¹².

Znany badacz Th. Ribot wyodrębnia cztery etapy rozwoju wyobraźni dziecka; *pierwszy obejmuje przejście wyobraźni od biernej do czynnej. Drugie stadium przyjmuje formę animizmu, trzecie charakteryzuje się dużą aktywnością w zakresie gier, w których dziecko zaczyna od prostego naśladowania, a z czasem wykształca umiejętność odtwarzania złożonych idei. W ostatnim stadium rozwoju wyobraźni dziecko wytwarza pomysły, których*

⁹ D. Brett, *Bajki, które leczą*, Wyd. GWP, Gdańsk 2006, s. 29.

¹⁰ Maria Molicka *Bajki terapeutyczne dla dzieci*, Wyd. Media, Rodzina, Leszno 1998, s. 28.

¹¹ S. Schuman *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Wyd. WSiP, Warszawa 1975 s.444.

¹² H. Ratyńska *Rola książki i czasopisma w wychowaniu przedszkolnym*, [w:] S. Fryciii I. Kaniowska-Lewańska (red.) *Kultura literacka w przedszkolu*,. Warszawa 1982, s. 225.

*realizacja wymaga większych umiejętności, wykazuje zainteresowanie słowem, lubi słuchać opowiadań. Etap ten przypada na czwarty bądź piąty rok życia*¹³.

Dlatego też tak ważne jest wspieranie dziecka w rozwoju wyobraźni już od najwcześniejszych lat.

Słuchanie bajek otwiera dziecko na pierwsze doznania estetyczne. Dla Ireny Wojnar, znanej propagatorki wychowania przez sztukę (do której niewątpliwie zaliczamy baśnie i bajki,) sztuka rozumiana jako wytwór wyobraźni jest podstawowym czynnikiem jej inspirowania, w związku z tym uczestniczy we wszystkich procesach „tworzenia nowego”. Spontaniczna ekspresja stanowi potrzebę rozwojową każdego człowieka i taką samą potrzebą jest postawa twórcza. Równocześnie ekspresja i twórczość stają się narzędziem do poznawania otaczającej rzeczywistości, jak również jej przyswajania przez dziecko. Jeden z badaczy twórczego rozwoju dziecka Victor Lovenfeld wyróżnił kilka podstawowych elementów trwałej postawy twórczej, które opierają się na wychowaniu przez sztukę, czyli między innymi czytaniu i opowiadaniu bajek oraz baśni. Oto one:

- rozwinięta wrażliwość
- postawa gotowości oraz umiejętności kojarzenia różnych idei z tym samym przedmiotem
- zdolność do szybkiego przystosowywania się do nowych sytuacji
- oryginalność ekspresji
- umiejętność zmiennego użytkowania jednego i tego samego materiału
- rozwinięte myślenie abstrakcyjne
- umiejętność syntezy i nadawania nowych znaczeń
- zdolność przekształcania danych w uporządkowaną jedność opartą na integrowaniu myśli, uczuć i spostrzeżeń¹⁴.

W związku z powyższym nasuwa się postulat opowiadania, czytania, oraz zachęcania do czytania bajek dzieciom i przez dzieci, co stanowić będzie odpowiednio przygotowane otoczenie ku rozwijaniu twórczego potencjału młodego człowieka. Każde dziecko bowiem już podczas życia płodowego może być poddawane stymulacji twórczości. Znana powszechnie metoda słuchania muzyki, praktykowana przez kobiety w ciąży wpływa na

¹³ D. Jastrzębska Wyobraźnia twórcza a zdolności kierunkowe dzieci w wieku przedszkolnym, [w:] W. Limont, J. Dreszer, J. Cieślukowska (red.) Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego, Wyd. Naukowe UMK, Toruń 2010, s. 207.

¹⁴ I. Wojnar *Teoria wychowania estetycznego*, Wyd. Żak, Warszawa 1997, s. 24-28.

umiejętność rozpoznawania prostych tematów muzycznych przez noworodki i niemowlęta. Dlatego też słuchanie głosu mamy czytającej bajki od najwcześniejszych lat może przynieść efekt w postaci; po pierwsze uwrażliwienia dziecka na głos osoby najbliższej (co jest nie bez znaczenia podczas pierwszych prób z bajką), po drugie szybszego rozwinięcia postrzegania otaczającej rzeczywistości, po trzecie zaś wczesnego uaktywnienia wyobrażeń otwierających furtkę twórczemu spojrzeniu na świat. Bajka jest motywem w rozwijaniu postawy twórczej, *a w rozumieniu psychologiczno-filozoficznym motyw ma charakter poruszający względnie pobudzający, działa na płaszczyźnie świadomej lub nieświadomej w aspekcie sensomotorycznym, afektywno-społecznym lub poznawczym. Motyw jest napędem, powodem działania lub inspirującą myślą, by podjąć aktywność w określony sposób i zacząć działać w określonym kierunku. Ma więc charakter apelu do działania*¹⁵.

Józef Koziński wskazuje na dwa rodzaje motywów wyzwalających twórczość dziecka. Pierwszy związany jest z obroną przed frustracją, wynikającą z wewnętrznych sprzeczności (niezgodności nabytych doświadczeń z tymi, które przeżywane są aktualnie), natomiast drugi jest modelem spełnienia, co oznacza, że źródła twórczej aktywności zawarte są w potrzebie samorealizacji. *Twórczość [...] wiąże się z potrzebą rozwoju, jest możliwością, która ujawnia się w sprzyjającym środowisku*¹⁶.

Okazuje się, że również filmy przedstawiające baśniowy świat czarów i magii są motywem rozwoju twórczości najmłodszych, co potwierdzają psychologowie z Lancaster University. Naukowcy przeprowadzili badania z udziałem 50 dzieci, które podzielono na dwie grupy. W pierwszej oglądano tylko sceny przedstawiające zjawiska nadprzyrodzone, w drugiej zaś, obrazu bez elementów magicznych. Następnie mali widzowie poddani zostali testom mierzącym zdolność do kreatywnego myślenia. Okazało się, że zdecydowanie lepsze wyniki osiągnęły dzieci oglądające sceny magii. Badacze wysunęli wniosek, iż bajki i baśnie są nie tylko jedną z form rozrywki dla maluchów, ale stanowią również potężny bodziec twórczego rozwoju¹⁷.

¹⁵ H. Holtstiege H., *Poszukiwanie szans edukacyjnych i motywy edukacyjne w otoczeniu małego dziecka* [w:] Materiały do użytku wewnętrznego Polskiego Stowarzyszenia Montessori użyte przez Prof. dr Hildegard Hildegard Holtstiege na seminarium pt: Moje spotkanie z pedagogiką Marii Montessori, Łódź, 29 – 31 maja 2009 r., s. 47

¹⁶ M. Wróblewska *Twórczość jako miejsce samorealizacji zdolnych*, [w:] W. Limont, J. Dreszer, J. Cieślakowska (red.) *Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego*, Wyd. Naukowe UMK, Toruń 2010, s. 175.

¹⁷ *Charaktery* – magazyn psychologiczny, Nr 5 (184), maj 2012, s. 13.

Tak więc odpowiednio przygotowane otoczenie jest najlepszym stymulatorem rozwoju twórczości dziecka. Znane z historii przypadki dzieci wychowywanych przez dzikie zwierzęta potwierdzają powyższe słowa. Amala i Kamala indyjskie dziewczynki znalezione w 1920 r, wychowywane przez wilka poruszały się na czterech kończynach, miały doskonały węch, świetnie widziały w ciemnościach, chwyciły zębami, spały wtulone w siebie, nie używały rąk do jedzenia, a ulubionym ich przysmakiem było nieświeże, surowe mięso. Przystosowały się do środowiska wilków, bowiem otoczenie, w którym przebywały nie pozwalało na więcej, mimo wrodzonego potencjału dziewczynek. Kolejny przypadek Oksany odnalezioną na Ukrainie. Dziewczynka urodzona w rodzinie alkoholików, którzy nie zajmowali się nią, zaczęła żyć wśród zwierząt na podwórku, spała w budzie z psem. Kiedy ją odnaleziono nie potrafiła mówić – warczała, jadła wygrzebane ze śmietnika resztki i padlinę¹⁸. Jak widać otoczenie okazało się silnym przewodnikiem kształtującym zachowania, postawy oraz rozwój dzieci¹⁹.

W dzisiejszych czasach bardzo często zdarza się, że warunki, w jakich przychodzi na świat i wzrasta mały człowiek²⁰ również nie sprzyjają rozwojowi osobowości, a także uzdolnień, twórczych dyspozycji, mimo posiadanego tak zwanego potencjału. Można pokusić się o postawienie tezy, iż w rękach rodziców, wychowawców, spoczywa los dzieci. Banalne wydawać by się mogło stwierdzenie, jest o tyle głębokie, że wskazuje na specjalnie przygotowane otoczenie jako element niezbędny, służący prawidłowemu rozwojowi.

Dr.Schinichi Suzuki, muzyk i pedagog zwykł mówić: *Nie ma skutku bez przyczyny. Zła edukacja i wychowanie prowadzi do wykształcenia złych osobowości, podczas gdy właściwe wychowanie i dobra edukacja czynią człowieka wrażliwym i wewnętrznie bogatym, a jego umysł szlachetnym i czystym. Wszystkie dzieci dostosowują swe siły witalne do środowiska, w którym wznoszą się²¹.*

¹⁸http://1.forum.gazeta.pl/forum/w,21155,87829262,87829503,Dzika_adopcja_1_.html, pobrano dnia 30.11.2011r.

¹⁹ J. Bartoszewski, Doktryna religijna i jej implikacje pedagogiczne. Krytyczne podejście, Studia Sieradzana nr 1/2011, s. 68.

²⁰ J. Bartoszewski, Bycie: od filozofii możliwości do psychoterapii krótkoterminowej, Psychiatria i Psychoterapia 2011, Tom 7, Nr 2-3, s. 31; Por. także, J. Bartoszewski, Doktryna religijna i jej implikacje pedagogiczne. Krytyczne podejście, Studia Sieradzana nr 1/2011, s. 68.

²¹ S. Suzuki *Karmieni miłością*, Wyd. Centrum Rozwoju Uzdolnień Metodą Suzuki, Warszawa 2010, s. 22.

Inną propagatorką przygotowanego otoczenia była znana na całym świecie lekarz, pedagog Maria Montessori. Istotnym elementem samej metody jest wspomniane przygotowane otoczenie, które nieodłącznie związane jest z rolą przygotowanego – pedagoga, rodzica, opiekuna. *Ponieważ twórczym zadaniem małej istoty jest samodzielne stworzenie niezależnej osobowości jako proces wypływający z wnętrza dziecka, rodzice powinni pełnić funkcję pomocników w owej twórczej budowie*²². Powyższe przejawiać się może w jak najwcześniejszym kontakcie dziecka z opowiadaną lub czytaną bajką. Czytanie bajek stać się może swoistą rodzinną tradycją, kultywowaną każdego wieczoru. Należy pamiętać, że to właśnie rodzice, opiekunowie sieją ziarno kreatywnego rozwoju młodego człowieka²³.

Można by posunąć się o krok dalej wskazując na możliwość trenowania myślenia twórczego przy użyciu bajki i baśni. Znane wszystkim zabawy we wspólne opowiadanie, kończenie historii, wymyślanie kolejnych bohaterów, czy innego zakończenia bajki, to właśnie celowe stymulowanie wyobraźni dziecka w celu rozwijania jego możliwości twórczych. Według E. Nęcki ²⁴ *przekonanie o możliwości trenowania myślenia twórczego wywodzi się z trzech przesłanek:*

1. *z humanistycznej wizji człowieka jako istoty z natury twórczej*
2. *z rozróżnienia twórczości potencjalnej i skryzalizowanej*
3. *z badań psychologicznych wykazujących zwyczajność operacji intelektualnych biorących udział w akcie twórczym*

Zgodnie z założeniami Margaret Boden wyróżnić można trzy główne procesy twórcze: eksploracje, kombinacje i transformacje. Eksploracje wiążą się z dociekaniem, poszukiwaniem i odkrywaniem. Dzięki kombinacjom, czyli łączeniu różnorodnych informacji, kojarzeniu ich, syntezowaniu powstają nowe idee i pomysły. Natomiast transformacje związane są z próbą przekształcaniem wyobrażeń w celu osiągnięcia nowego, zaskakującego rozwiązania²⁵.

²² H. Holtstiege *Poszukiwanie szans edukacyjnych i motywy edukacyjne w otoczeniu małego dziecka* [w:] Materiały do użytku wewnętrznego Polskiego Stowarzyszenia Montessori użyte przez Prof. dr Hildegard Holtstiege na seminarium pt: Mojespotkanie z pedagogiką Marii Montessori, Łódź, 29 – 31 maja 2009 r., s. 75

²³ J. Bartoszewski, *Аббаньяновская возможность: теоретическая модель кратковременной тeпануи*, [w:] *Modern research trend sof yung scientistis: current status, problems and prospects*, pod red. M. Baranowska-Szczepańska, M. Gołaszewski, Poznań 2012, s. 61; Por. także. J. Bartoszewski, Bycie: od filozofii możliwości do psychoterapii krótkoterminowej, *Psychiatria i Psychoterapia* 2011, Tom 7, Nr 2-3, s. 31.

²⁴ E. Necka *Trening twórczości*, Wyd. GWP, Gdańsk 2010, s.10

²⁵ K. J.Szmidt *Pedagogika twórczości*, Wyd. GWP, Gdańsk 2007

Wyżej wymienione procesy można stymulować za pomocą odpowiednich ćwiczeń, opartych na bajce lub baśni. Narzędziem wspomagającym proces twórczy mogą być obrazki, karty, fotografie, związane z treścią bajki, ale nieprzedstawiające jej dosłownie. Chodzi o to by zostawić dziecku pole do pracy z własną wyobraźnią. Tutaj pomocne mogą okazać się pytania stymulujące myślenie pytajne typu: „co cię zastanawia?”, „co cię dziwi?”. Gdy tego typu stymulację twórczości przeprowadza się w większej grupie ogromną wartość poznawczą stanowią odpowiedzi innych dzieci. Poszerzają one niejako repertuar możliwości percepcyjnych dziecka o nowe spojrzenie, nowy pomysł i nowe doświadczenie. Uczestnicy treningu mogą także spróbować zmodyfikować bajkę, wprowadzić nowych bohaterów, wymyślić inne zakończenie historii. Twórczym przedsięwzięciem będzie również narysowanie portretu bohatera, czy też jego transformacji w zależności od wymyślonych okoliczności. Na podstawie prac powstałych podczas zajęć można także stworzyć nową bajkę, opowiadanie, co wiązać się będzie niewątpliwie z twórczym procesem kombinacji. Wydaje się jednak, iż kluczowym zadaniem dla rodzica bądź nauczyciela jest umiejętne stawianie pytań, które pobudzają, skłaniają do zastanowienia i poszukiwania rozwiązań.

Jednak, aby dziecko czerpało radość i przyjemność z twórczych zabaw należy przestrzegać kilku podstawowych zasad:

1. Dowolność wypowiedzi – oznacza swobodę dziecka w możliwości wypowiedzenia się, nie na wszystkie pytania każde dziecko musi odpowiadać,
2. Każda wypowiedź jest ważna i poprawna – oznacza akceptację wszystkich wypowiedzi dziecka
3. Trening czyni mistrza – oznacza wskazówki rodzica, nauczyciela z których po pewnym czasie można się wycofywać, obserwując postępy dziecka
4. „Daj mi czas” – oznacza swobodę czasową, przeznaczoną na realizację danego zadania, indywidualnie dla każdego dziecka
5. Czas na prezentację – oznacza konieczność zaprezentowania wyników pracy dziecka
6. Brak krytyki – oznacza nie obarczanie krytyką prac innych dzieci, ponieważ krytyczne ocenianie niszczy twórczy zapał i pomysły
7. Twórczy rodzic, Twórczy nauczyciel – oznacza pomysłowość i twórczy zapał opiekuna

8. Twórcza atmosfera – oznacza stworzenie klimatu akceptacji, szacunku i radości ze wspólnej zabawy²⁶.

Poniżej przedstawiam zadania do treningu, którego celem jest pobudzenie twórczości dzieci w wieku przedszkolnym, opartego na bajce Iwana Kryłowa pt *Pracowity niedźwiedź*²⁷.

Treść bajki:

Pracowity Niedźwiedź

*„Patrząc na Chłopa, co gałęzie suche
wyginał w kształt do zaprzęgu duhę,
umyślił Niedźwiedź jął się też tego rzemiosła.
Nie tracąc czasu
wybrał część lasu,
gdzie drzew różnaitość rosła,
i wziął się do roboty. Wnet pobiegły echa
trzasku łamanych wiązów, brzeziny, orzecha...
Lecz, choć trwało to dzień cały,
trudy Niedźwiedzia żadnych wyników nie dały.
Pobiegł tedy do Chłopa i mówi:
“Sąsiedzie,
roboty mi się nie wiedzie,
bo każda gałąź w moich łapach trzaska,
żadnej nie mogę zgiąć w duhę.
A ty, widziałem, zginasz nawet drewna suche,
mnie zaś nie pozwala cości.
Oświećże mnie, jeśli laska,
czemu to się dzieje tak:
czego mej robocie brak?”
“Czego ci brak – Chłop na to – służę odpowiedzią:
brak tego, czego wszystkim brakuje niedźwiedziom -
cierpliwości”.*

²⁶ E. Płóciennik, Anetta Dobrakowska *Zabawy z wyobraźnią*, Wyd. Akademii Humanistyczno – Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2009, s. 9.

²⁷ <http://2.rozwojosobisty.wordpress.com/2008/07/30/bajki-iwana-krylowa/>

Zadanie 1

Pokazujemy dziecku fotografię przedstawiającą las, niedźwiedzia, koński zaprzęg i zadajemy pytanie:

- *Jak myślisz co będzie tematem naszej bajki.*

Chodzi tu o wypowiedzanie wolnych skojarzeń dotyczących obrazków.

Zadanie 2

Zadanie drugie związane jest z umiejętnością stawiania pytań. Czytamy dzieciom treść bajki, a następnie stawiamy pytania:

- *Gdzie rozgrywa się opowieść?*
- *Co chciał osiągnąć Niedźwiedź?*
- *Jaki efekt osiągnął Niedźwiedź?*
- *Dlaczego Niedźwiedź nie był zadowolony ze swojej pracy?*
- *Co odpowiedział Niedźwiedziowi Chłop*

Zadanie 3

Zadajemy pytania związane z postaciami głównych bohaterów

- *Jak wygląda Chłop?*
- *Jak wyobrażasz sobie Niedźwiedzia?*

Odpowiedzi dzieci mogą być podparte ich ekspresją plastyczną. Prowadzący trening prosi o narysowanie bohaterów bajki.

Zadanie 4

Rodzic/ nauczyciel inicjuje zabawę kombinacyjną. Przedstawia dzieciom kilka przedmiotów codziennego użytku, które mogą być jak najmniej związane z tematyką bajki np.: łyżeczka, gumka do włosów, zegarek, drewniany klocek, kubek itp. Zadaniem dziecka jest zastosowanie nazw tych przedmiotów w bajce. Chodzi to o rozwinięcie wyobraźni i umiejętności wyjścia poza przedstawione ramy bajki.

Zadanie 5

Dzieci wybierają sobie dostępne im proste instrumenty muzyczne (mogą to być również przedmioty codziennego użytku) i próbują dźwiękiem zilustrować treść bajki:

1. Oryginalnej wersji
2. Wersji zmodyfikowanej

Zadanie 6

Dzieci ilustrują treść bajki za pomocą ruchu- krótkie scenki dramowe:

1. Oryginalnej wersji
2. Wersji zmodyfikowanej

Zadanie 7

Zadanie to połączone jest z krótką relaksacją. Dzieci leżą na dywanie, wsłuchują się w dźwięki muzyki relaksacyjnej (najlepiej szum lasu) i odpowiadają na pytania:

- Jaki zapach czujesz
- Co słyszysz
- Co może się za chwilę wydarzyć

Zadanie 8

Na dużym kartonie rodzic/nauczyciel przykleja obrazki prezentowane dzieciom. Ich zadaniem jest dorysowanie dalszej części, uzupełnienie rysunku o nowe postaci, wydarzenia, „ubranie” bajki w kolory. Cały karton powinien być wypełniony rysunkiem i tłem. Po zakończeniu pracy prowadzący prosi dzieci o przedstawienie swoich pomysłów, daje im czas na wypowiedzenie się i zaprezentowanie swoich pomysłów.

Przedstawione zadania są tylko nieśmiałą propozycją możliwości rozwijania twórczego potencjału dziecka w oparciu o bajkę. Można tu odnaleźć źródła teoretycznych podstaw pobudzania zdolności i umiejętności twórczych, jak również przełamywania schematów myślowych, które hamują rozwój twórczy. Jak wiadomo z psychologii rozwojowej wczesne dzieciństwo jest najlepszym momentem na rozpoczęcie podróżowania w głąb własnej wyobraźni, rozwijania predyspozycji twórczych. W tym wieku dziecko zdolne jest bowiem do *myślenia mistycznego, nierzeczywistego, oraz posiada naturalną zdolność przenoszenia się w zabawie w świat fantazji, na spotkanie przygód w wyimaginowanym świecie [...] Do zabawy z wyobraźnią potrzebne mu jest tylko trochę czasu i pewne przedmioty, które ułatwią mu przejście w świat fantazji*²⁸.

²⁸ Elżbieta Płóciennik, Anetta Dobrakowska *Zabawy z wyobraźnią*, Wyd. Akademii Humanistyczno – Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2009, s. 9.

Niewątpliwie niezbędnym elementem jawi się tu również otwarty na twórczość rodzic/nauczyciel, który za pomocą odpowiednich środków i zabiegów potrafi poprowadzić dziecko przez bajkowy i baśniowy świat ku twórczym odkryciom, co w przyszłości zaprocentuje otwartą, ciekawą życia, odważną i nieschematyczną postawą dorosłego już człowieka.

Literatura:

Bartoszewski J., *Bycie: od filozofii możliwości do psychoterapii krótkoterminowej*, Psychiatria i Psychoterapia 2011, Tom 7, Nr 2-3, s. 31.

Bartoszewski J., *Аббаньяновская возможность: теоретическая модель кратковременной терапии*, [w:] *Modern research trend sof yung scientistis: current status, problems and prospects*, pod red. M. Baranowska-Szczepańska, M. Gołaszewski, Poznań 2012.

Bartoszewski, J., Doktryna religijna i jej implikacje pedagogiczne. Krytyczne podejście, Studia Sieradzana nr 1/2011, s. 68.

Brett D., (2006) *Bajki, które leczą*, Gdańsk, Wyd. GWP, s.29

Dyrda B., (2004) *Rozwijanie twórczości i inteligencji emocjonalnej dzieci i młodzieży. Poradnik dla wychowawców i nauczycieli*, Kraków, Wyd.Impuls, s.43

Holtstiege H., *Poszukiwanie szans edukacyjnych i motywy edukacyjne w otoczeniu małego dziecka* [w:] Materiały do użytku wewnętrznego Polskiego Stowarzyszenia Montessori użyte przez Prof. dr Hildegard Holtstiege na seminarium pt: *Moje spotkanie z pedagogiką Marii Montessori*, Łódź, 29 – 31 maja 2009 r. , s. 47, 75

Jastrzębska D., (2010) *Wyobraźnia twórcza a zdolności kierunkowe dzieci w wieku przedszkolnym*, w: W. Limont, J. Dreszer, J. Cieślukowska (red.) *Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego*, Toruń, Wyd. Naukowe UMK, s. 207

Korczak J., (2012) *Pamiętnik i inne pisma z getta*, Warszawa, Wyd. Instytut Książki,

s.42 **Magda – Adamowicz M.**, (2010) *Model dziecka twórczego*, w: W. Limont, J. Dreszer, J. Cieślukowska (red.) *Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego*, Toruń, Wyd. Naukowe UMK, s.196, 201

Molicka M., (1998) *Bajki terapeutyczne dla dzieci*, Leszno, Wyd.Media Rodzina s. 28

Nęcka E., (2001) *Psychologia twórczości*, Gdańsk, Wyd. GWP

Necka E., (2005) *Trening twórczości*, Gdańsk, Wyd. GWP, s.10

Płóciennik E., Dobrakowska A., (2009) Zabawy z wyobraźnią, Łódź, Wyd. Akademii Humanistyczno – Ekonomicznej w Łodzi, s.9

Popek S., (2001) Człowiek jako jednostka twórcza, Lublin, wyd. UMCS, s.19

Ratyńska H., (1982) *Rola książki i czasopisma w wychowaniu przedszkolnym*, w: S. Frycii I. Kaniowska-Lewańska (red.) *Kultura literacka w przedszkolu.*, Warszawa 1982, s. 225.

Schuman S., (1975) *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa, Wyd. WSiP, s.444

Suzuki S., (2010) Karmieni miłością, Warszawa, Wyd. Centrum Rozwoju Uzdolnień Metodą Suzuki, s. 17, 22.

Szmidt K. J.,(2007) Pedagogika twórczości, Gdańsk, Wyd. GWP

Szmidt K., (2008) Trening kreatywności, Gliwice, Wyd. Helion, s.25-34

Wróblewska M., (2010) Twórczość jako miejsce samorealizacji zdolnych, [w:] W. Limont, J. Dreszer, J. Cieślukowska (red.) *Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego*, Toruń, Wyd. Naukowe UMK, s.174, 175

Wojnar I., (1997) Teoria wychowania estetycznego, Warszawa, Wyd. Żak, s.24-28

Charaktery - magazyn psychologiczny, Nr 5 (184), maj 2012, s.13

http://1.forum.gazeta.pl/forum/w,21155,87829262,87829503,Dzika_adopcja_1_.html,
pobrano dnia 30.11.2011r.

<http://2.rozwojosobisty.wordpress.com/2008/07/30/bajki-iwana-krylowa/>